

Molnár Judit

Összehasonlító társadalomföldrajzi vizsgálatok négy európai határvidéken*

Bevezetés

A kutatás célja

A 2001-ben elindított kutatás céljaként négy európai határvidék (ukrán - magyar, szlovák - magyar, osztrák - magyar és ír - észak-ír) társadalomföldrajzi jellemzőinek vizsgálatát és összehasonlítását jelöltük meg. Az alábbi két fő kérdésre kerestük a válaszokat:

- Melyek a főbb tényezők, amelyek leginkább hatással vannak az egyes határvidékek társadalmi, gazdasági és politikai életére?
- Milyen hasonlóságok és különbségek vannak a határtérségek népesedésében, kapcsolatrendszerükben és ezeket mik befolyásolták?

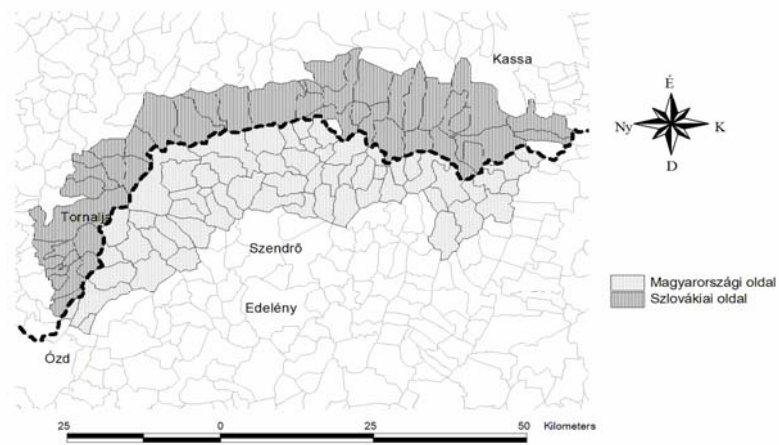
A vizsgált térségek

- magyar-ukrán határvidék 98 településsel, a cikkben “Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidék” névvel szerepel (1. ábra)
- magyar-szlovák határvidék Sajó és Hernád közé eső szakasza 105 településsel, a “Sajó-Hernád határvidék” (2. ábra)
- magyar-osztrák határvidék soproni régiója 35 településsel, az Iron Curtain Projectből vett “Kékfrankos határvidék” nevet kapta (3. ábra)
- ír – észak-ír határvidék, 42 körzet Fermanagh, Monaghan és Cavan megyékből, melyről Felső-Erne határvidékként olvashatunk a cikkben (4. ábra).

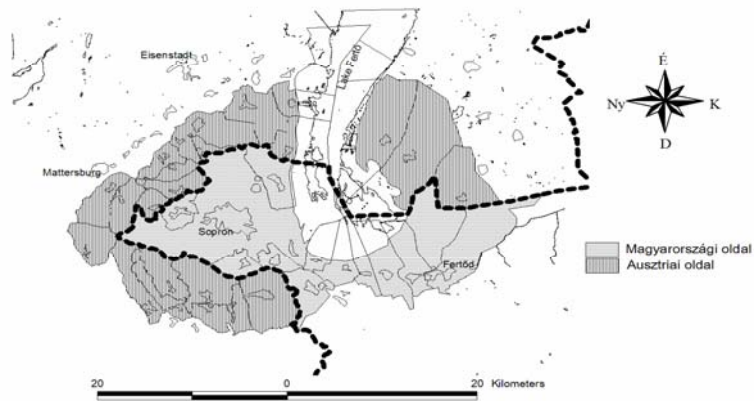

1. ábra: Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidék

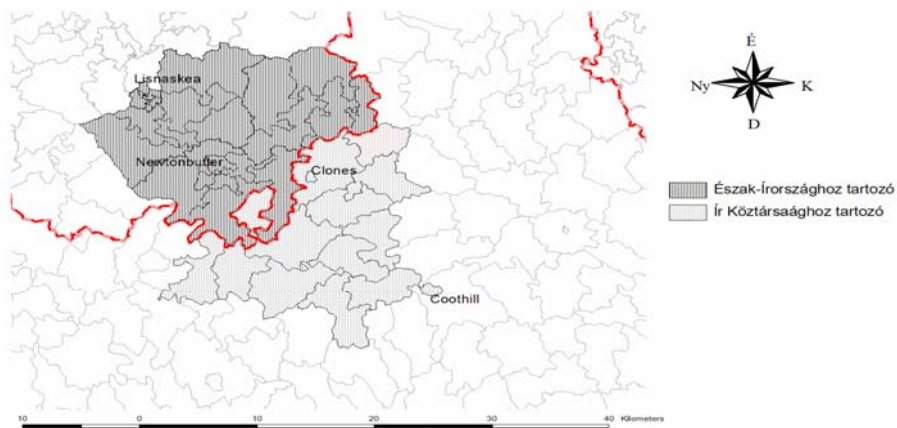
* A kutatás az F 029180 és a T 037335 sz. OTKA, QLK5-CT-2001-01401 sz. Iron Curtain EU5-ös keretprogram, valamint az MEIF-CT-2003-501473 sz. Marie Curie ösztöndíj támogatással történt

2. ábra: Sajó-Hernád határvidék

3. ábra: Kékfrankos határvidék

4. ábra: Felső Erne határvidék

A kutatás módszere

A statisztikai adatok feldolgozása sokszor nehézségekbe ütközött az összehasonlításokor, hiszen minden országban eltérő módon végzik a népesség felvételezését. Ezért vannak olyan országok, ahol bizonyos összefüggésben nem volt lehetőség vizsgálatokat, számításokat folytatni (összesen 6 ország adatai szerepelnek a kutatásban). Mások az időintervallumban találunk eltérést, mivel néhány országban nem sikerült visszamenőleg több évre településszintű adatokat beszerezni. Különösen nehéz volt a helyzet Ukrajna esetében, ahol jóformán alig akadt használható adat. Észak-Írországból tizenöt évvel ezelőtti új regisztrációs egységek, körzetek határainak megváltoztatása tette lehetetlenné a visszamenőleges összehasonlítást. Ott GIS segítségével számított adatokkal dolgoztunk, ugyanis grid adatok rendelkezésre álltak 1971-től, az évszámítás éveiből.

Empirikus felvételezésünk kiterjedt a kutatási térség minden településére. A vonzáskörzet és vonzott területek vizsgálatokor az egyes indexek kiszámításokor a következő módszert használtuk:

Először a vonzásközpontok meghatározása történt kérdőívek alapján, melyekben a megkérdezettek olyan kérdésekre adtak válaszokat, melyekből kiderül, hogy hol jutnak hozzá különböző szolgáltatásokhoz, illetve hol tudják beszerezni a különböző alapvető ellátásokhoz igényelt javakat. A kiértékeléskor a saját település nem, de minden más megnevezett község vagy város 1-1 pontot kapott. Ezeket összegezve, a települések különböző pontszámot értek el. Az összehasonlíthatóság érdekében, meg kellett határozni az egyes helységeknél a lehető legmagasabb vonzási értékét, amit akkor érne el, ha a fentebb felsorolt összes esetben, minden megkérdezett ugyanazt a települést jelölte volna meg. (Megkérdezett háztartások száma szorozva a „hova jár vagy hol szerez be valamit” típusú feltett kérdések számával.) Ehhez lehetett viszonyítani azután a ténylegesen elért pontokat és meghatározni, hogy hány százaléktértekü a vonzása az adott községnek, vagy városnak. Mivel így nagyon kis számok adódtak, ezt az értéket 100-zal szorozva kapjuk meg végül a vonzáserő mérőszámát.

Az említett módszerrel azt is meg lehetett vizsgálni, hogy mely településekről vonzódnak ezekbe a centrumokba, ez a vonzottsági fok meghatározását eredményezte. (Ebben az esetben az adott

településről vett minta elemszámát kellett a kérdésekben felsorolt összes eset számával szorozni, majd ehhez a megjelölt város illetve falu egy településről adódó eseteinek számát arányítani. Itt felesleges volt a 100-zal történő szorzás.)

Konfliktusok a vizsgált határvidékeken

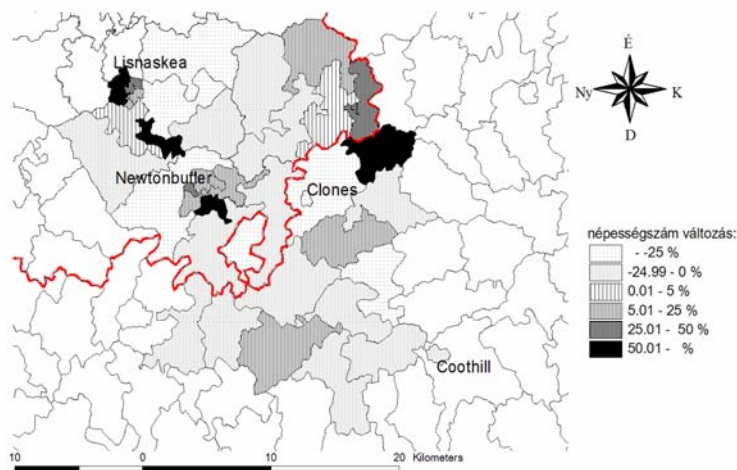
Az Európai Unió bővülését megelőző időkből a korábbi EU tagállamok honfitársai számos tudományos írásukban adtak hangot aggodalmuknak amiatt, hogy a kelet- és közép-európai országok közül jó néhány csatlakozni fog az Unióhoz (Anderson 1998; Bchir, Fontagné and Zanghieri 2003; Tupy 2003. stb.). Kétségtelen, hogy az EU-nak a bővítést követően néhány új problémával szembe kell néznie, és a bővítés mindkét oldal (a csatlakozott és a fogadó tagállamok) számára erőfeszítéseket és áldozatvállalást is igényel az előnyökön túl. Hosszútávon azonban mind a politikusok, mind a volt és az új tagállamok polgárai is azt várják, hogy az Európai Közösség nyerni tudjon ezen a bővülésen. Amikor azonban a jövőre nézve kívánunk véleményt mondani, akkor nagyon óvatosnak kell lennünk. A mai Európában a globalizáció, az egységes piacra való törekvés, a határok felszámolása ellenére is, még mindig nagyon sok konfliktus húzódik meg különböző felek között. Ahogyan O'Dowd fogalmazta meg: "As the meaning of national borders changes, existing borders are challenged, old borders re-emerge and new ones are established often in the midst of bloody conflict. The whole process reminds us that we should never see boundaries as natural, fixed or immutable, rather they should be understood as 'temporary' constructions dependent on the balance of forces at specific times in history." (O'Dowd 1994). A határokat nem lehet állandónak venni, azok mindig változnak a mindenkor hatalmi viszonyok szerint, és nem tisztelnek senkit és semmit a hatalmon kívül, ahogy a magyarországi vagy akár írországi vagy más európai példák is mutatják. ("The meandering 280-mile boundary confirmed in 1925 cross-cut 1,400 agricultural holdings, approximately 180 roads and 20 railway lines. It bisected villages and, in some cases, private houses." O'Dowd 1994). Ám az így létrehozott határok magukban hordozzák a konfliktus továbbvitelét, ami generációról generációra képes öröklődni, súlyos sebeket hagyva az ott élő helyi lakosokban, és mindig fenyegetve, hogy újra kirobban. Amíg ez nem történik meg, addig is létezik ez a konfliktus rejtett formában, majd ha teret kap, ha a kirobbanásához kedvezővé válnak a külső tényezők, akkor nyilvánul meg, és kerül felszínre (Diez, Stetter, Albert 2004). A vizsgálatba került határvidékek mindegyike esetében a jelenlegi határ külső hatalmi erők eredményeképpen jött létre, „sem etnikai, sem térszerkezeti elvet nem követtek, kizárólag nagyhatalmi alkuk eredményei” (Tóth 1996), ennek következtében a magyar határvidékek esetében jelentős magyar kisebbség jött létre a szomszédos országok újdonsült határain belül. A Trianoni Békeszerződést követően Magyarország népessége 18 264 533-ról 7 990 202-re csökkent, területe 282 870 km²-ről 93 073 km²-re zsugorodott. 1,7 millió magyar került Romániához, 0,5 millió a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz, 1,1 millió Csehszlovákiához, és 26 000 magyar maradt Ausztriának (Zeidler 2001). Az Ír Köztársaságban és Észak-Írországban a többnyire vallási hovatartozáson alapuló elszakadás illetve összetartozás (már mint az Egyesült Királyságtól) pártiak konfliktusa okoz még napjainkban is feszültségeket a térségben.

A vizsgált vidékeken a határmentiség gyakran egyben területi fejlődésben való elmaradottságot is jelent. A kilencvenes évektől egyes térségek esetében nagyon sokat változott a helyzet és éppen a határ adta helyzettel összefüggésben megváltozott a régió arculata, élete, megindult a népesség növekedése, ellentétben azzal a folyamattal, amit Hoóz 1992-ben a magyarországi határvidékek népességével foglalkozó munkájában felvázolt. Egyes helyek azonban továbbra is a periférikus területek közé sorolandók, mind földrajzilag, mind társadalmilag.

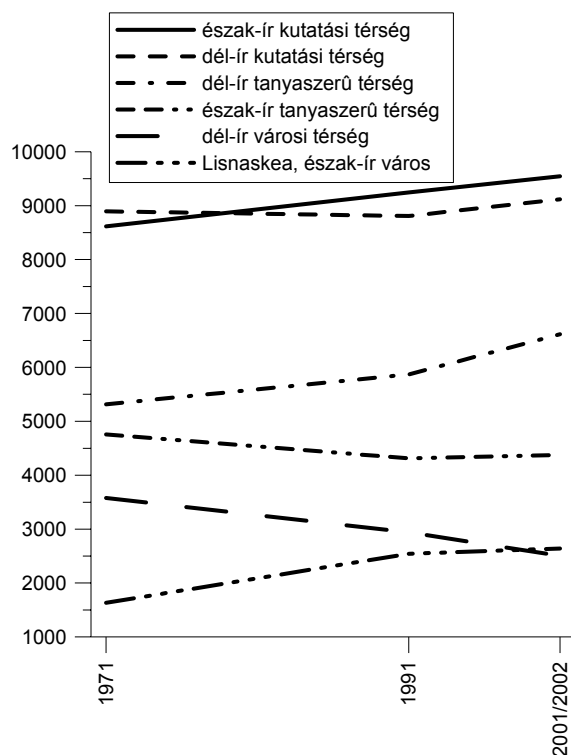
A vizsgált határvidékek demográfiai jellemzői

Ha a határ, mint sorompó akadályoztatja a szabad mozgást, a térség népessége gyakran fogyásnak indul. Ugyanígy a feszült és háborús hangulat illetve körülmények éppilyen eredményre vezettek. Ezekben az esetekben a népesség változásában a fő elem maga a vándorlási veszteség lesz az első periódusban, majd ha ez a folyamat tovább folytatódik bekövetkezik a születések számának a csökkenése, ami a szelektív vándorlás miatt rohamosan csökken, hiszen éppen a szülőképes korú nők és a fiatal férfiak hagyják el ezeket a területeket nagy számban, akik ráadásul a képzetebbek köréből kerülnek ki.

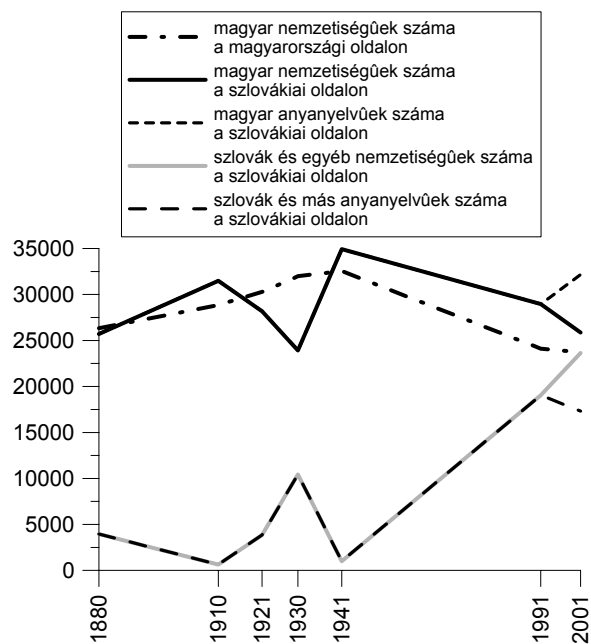
Észak-Írország esetében a nyílt konfliktus időszaka alatt a lakosok a közeli városokba vándoroltak nagy számban, míg Dél-Írország esetében viszonylag nagy százaléka a lakosságnak vándorolt el a térségből, valószínűleg a békésebb belső területek felé, illetve esetleg az országot is elhagyták (5. ábra). Amikor a politikai helyzet békésebbre fordult, a teljes térségre vetítve a népességszám piciny növekedést mutat, de a déli részek városkaiban a lakosság csökkenése nem állt meg ezután sem (6. ábra). A Sajó-Hernád és a Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidékek nem magyarországi oldalán a népesség növekedést mutat egészen napjainkig, amíg a hazai oldal lakosainak száma folyamatosan csökkent, vagy csak gyenge növekedést mutatott (7-8. ábra). A határ túloldalának népesedése mögött inkább politikai okok álltak, amelyek gazdasági tényezőket is érintettek, hiszen ezeknek a szomszédos államoknak a szocialista kormányai támogatták az idegen nemzetiségűek betelepülését a térségbe, ezzel is elősegítve a magyar lakosság arányának csökkenését. A különbség, a magyar és más nemzetiségűek népességszámának alakulásában, jól látható az ábrákon (7-8. ábra). A Kékfrankos határvidéken a 90-es évek után éppen a magyarországi oldal népessége ugrik meg, a határ áteresztő képességének drasztikus javulása után a szabadabb mozgás által a térség ki tudta használni azokat a helyi előnyöket, amelyek a két ország szolgáltatásainak, termékeinek árfekvése nyújtott számukra. Az osztrák oldalon a népességszám gyengén növekedett a Második Világháborúig, azóta stagnál (9. ábra).

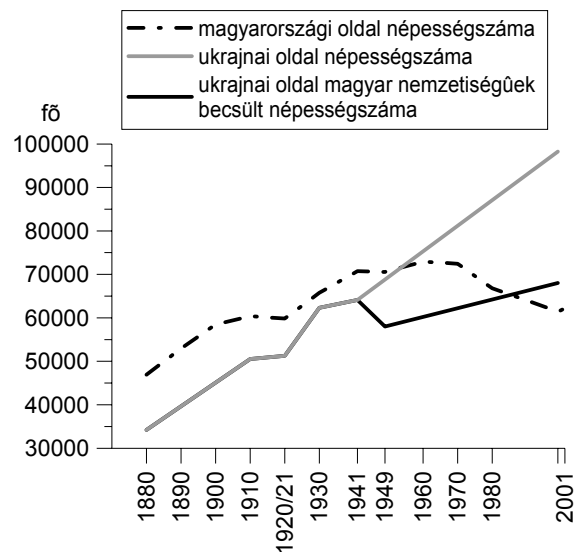
5. ábra: A népességszám változása 1971 és 2001 között a Felső Erne határvidéken

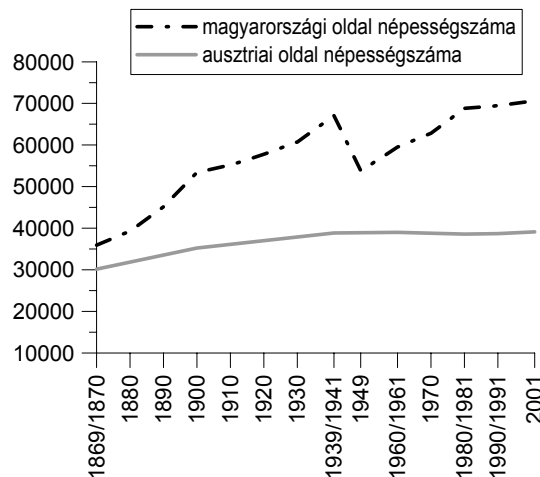
6. ábra: A népességszám alakulása az ír határvidék urbán és rurál térségeiben 1971 és 2001 között

7. ábra: A népességszám alakulása a Sajó-Hernád határvidéken 1880 és 2001 között

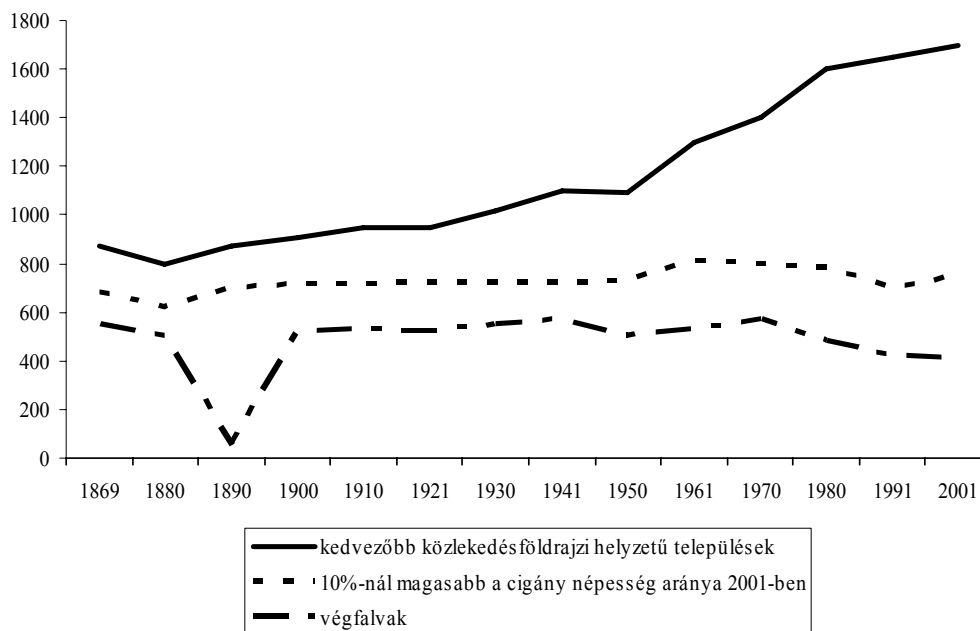
8. ábra: A népességszám alakulása Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidéken 1880 és 2001 között

9. ábra: A Kékfrankos határvidék népességszám alakulása 1870 és 2001 között

Két kutatási térség esetében a fent vázolt népesedési folyamatnak további folytatása az, amikor az előregedett és kihálásnak indult kis településekre egy új, más szaporodási szokásokkal bíró, népcsoport költözik be és számuk és arányuk rohamos növekedésnek indul, ezzel új életet adva a településnek. A roma lakosok aránya a Sajó-Hernád és a Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidékek egyes részein jelentős, néhány faluban meghaladja a 90%-ot is. A 10. ábra 1869-től mutatja be a Sajó-Hernád határmenti térség magyarországi oldalán az egy településre jutó népességszám alakulását. A szaggatott vonallal jelzett görbe jelenti az egy falura jutó népességszámát azoknak a településeknek, ahol 2001-es népszámlálási adatok szerint 10%-nál

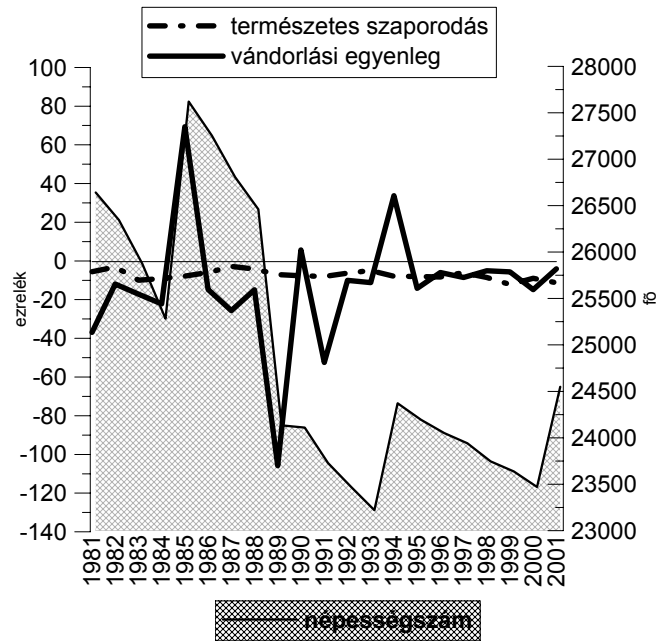
magasabb volt a roma lakosság aránya. Látható, hogy ezeknek a falvaknak a népessége 1970 után drasztikusabban csökkent, mint a térség azon településeinek lakossága, amelyek kedvezőtlen fekvésűek. 1990 óta viszont a lakosságszám növekszik, ugyanis a jelentősebb népességcsere a cigány és a magyar lakosság között 1980 után kezdődött el a térségben.

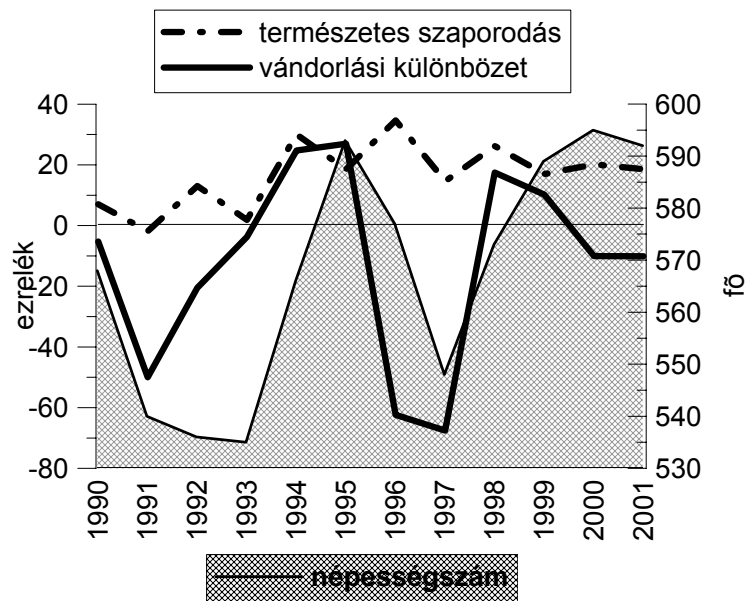
10. ábra: Sajó-Hernád határvidék egy településre jutó népességszámának alakulása a különböző kategóriákban

A korábbi kutatásaink azt mutatták (Molnár 2003, 2004), hogy a roma lakosság arányairól a népszámlálási adatok nem mutatnak pontos képet. Számos település esetén az eltérés a valós és a közölt adatok között többszörös, akár tízszeres is lehet a cigány lakosság javára. A tényleges adatok azért fontosak, mert a települések élete szempontjából meghatározó jelentőségű az, hogy milyen arányú a roma lakosság száma, azok életkörülményei, életmódja miatt a település arculata nagymértékben megváltozik. Más lesz a népmozgalmi adatok alakulása ott, ahol jelentős a cigányság aránya. A vizsgált térségben a magyar etnikumú populációk esetében a természetes szaporodás mindig 0 ezrelék alatt marad hosszabb időszakot (80-as évektől) vizsgálva, míg a cigány népesség éppen ellenkezőleg, magas természetes szaporodással bír. A vándorlási egyenleg változó, attól függően, hogy a településen milyen fázisban van a lakosságcsere.

A 12. ábrán megfigyelhetőek Sajó-Hernád határmenti térség népmozgalmi adatainak jellemzői. A népesség csökkenését erősítette mind a természetes fogyás, mind a területről való elvándorlás. Tornanádaskán, ahol a roma nemzetiségű lakosok aránya 63% felett volt a 2001-es népszámlálás szerint, magas a természetes szaporodás, viszont a vándorlási egyenleg gyakran negatív (az 1984-es pozitív érték mögött adminisztratív okok állnak, nem tényleges vándorlási többlet), az egy-egy évben jelentkező pozitívum háttérben a roma lakosság beköltözése állhat (13. ábra). Látható milyen nagy az eltérés a termékenységi szokásokban a többségében roma és nem roma lakosság között (12 és 13. ábra összehasonlítása).

12. ábra: Népmozgalmi adatok alakulása a Sajó-Hernád határvidék magyarországi oldalán 1981 és 2001 között

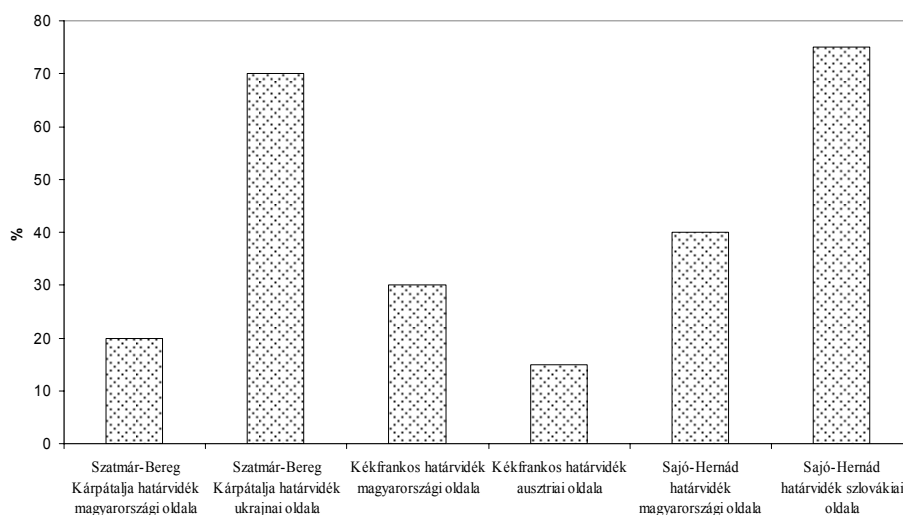
13. ábra: Népmozgalmi adatok alakulása Tornaádaskán 1990 és 2001 között (a cigány népesség aránya 60% felett van)

Ez önmagában nem jelentene gondot, ám mivel életvitelük, életkörülményeik olyan nagymértékben különbözik az őslakosokétól, éppen ezért a még meglévő eredeti magyar lakosság és az új betelepült cigány lakosság között a konfliktus kitapintható. Több ezer megkérdezettre támaszkodó empirikus vizsgálataink azt mutatják, hogy ma a cigányság a legkevésbé kedvelt népcsoportok közé tartozik (Molnár 2001, 2004, Éger 1996), etnikai preferencia indexük 5-ös skálán mérve igen alacsony, 2,11 volt az általunk vizsgált térségben. Ez a 19 rákérdezett nemzet között a legalacsonyabb értéket jelentette.

A vizsgált határvidékek határon átnyúló kapcsolatrendszerai

Az összes vizsgált térségben megfigyelhető valamilyen intenzitású határon átnyúló kapcsolatrendszer.

A határ túl oldalán élő rokonok száma kifejezi a még napjainkra is valamilyen mértékben megmaradt összefonódást (14. ábra). A Magyarországgal kapcsolatos vizsgált határvidékek ukrainai és szlovákiai oldalán élő magyarságnak vannak leginkább rokonai a határ túloldalán, valamivel kevesebb azoknak, akik a határ magyarországi oldalán élnek a Sajó-Hernád határvidéken. Jelentősebb rokonsággal bírnak még a szomszédos országból a Kékfrankos határvidék magyarországi oldaláról is. Érdeemes megfigyelni, hogy az egyes határvidékek tekintetében mindig ott tartják számon jobban a határon túli rokonokat, ahol nagyobb az igény az összetartozásra, az odakapcsolódásra. A szlovákiai és ukrainai magyarok erősen kötődnének Magyarországhoz, az osztrák határ közelében élő magyarországi magyarság pedig szeretne húzódkodni Ausztria felé, nyugat felé.

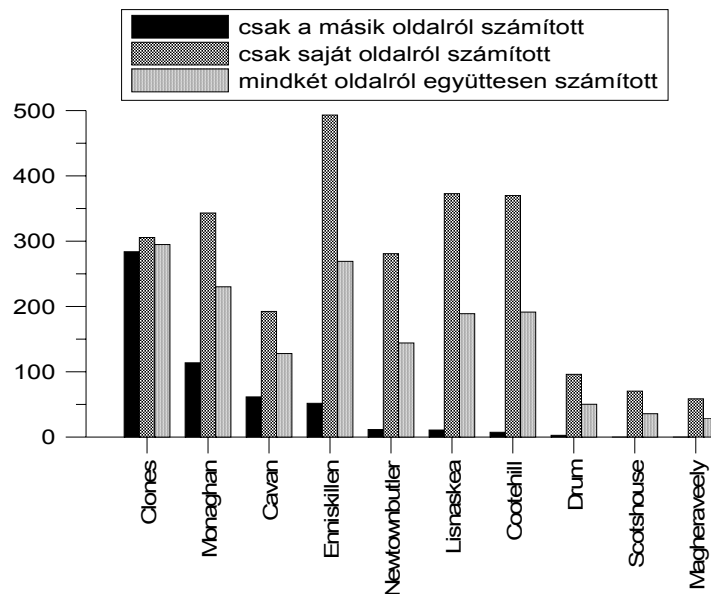
14. ábra: A határ másik oldalán élő rokonokkal rendelkezők aránya a különböző, Magyarországgal kapcsolatos, vizsgált határvidékeken

Ma már a vizsgált térségekben élő lakosság viszonylag könnyen tud átjárni a szomszédos országba, az ír határtérség esetében a határ maga „láthatatlanná” is vált, mivel nincsenek határátkelők, ellenőrző pontok. A bevezetőben leírt módszer eredményei azt mutatták, hogy nincsenek igazi vonzásközpontok, amelyek képesek lennének a határ másik oldalán lévő településekre is vonzásukat jelentősebb mértékben kiterjeszteni, ez alól azonban az ír kutatási terület két városa is kivételt jelent (Clones és Monaghan).

E két dél-írországi településnek jól kirajzolódó vonzott területe van Észak-Írországból is, ami a jelentős vonzási erősséget eredményez e két városkának még akkor is, ha a számítások alapjául csak az észak-ír kutatási területet vesszük alapul (15. ábra). Tehát annak ellenére, hogy nincs egyforma pénznem, annak ellenére, hogy még napjainkban is érezhető az ír konfliktus miatti fenyegetettség a lakosság körében, mégis a háztartások gazdasági életében, a kedvezőbb árfekvéssel bíró szolgáltatások és árucikkek miatt, a déli városkák, mint vonzásközpontok jelennek meg északon is, amelyek biztosítják a mindennapi közvetlen kapcsolatot és mozgást a két állam között.

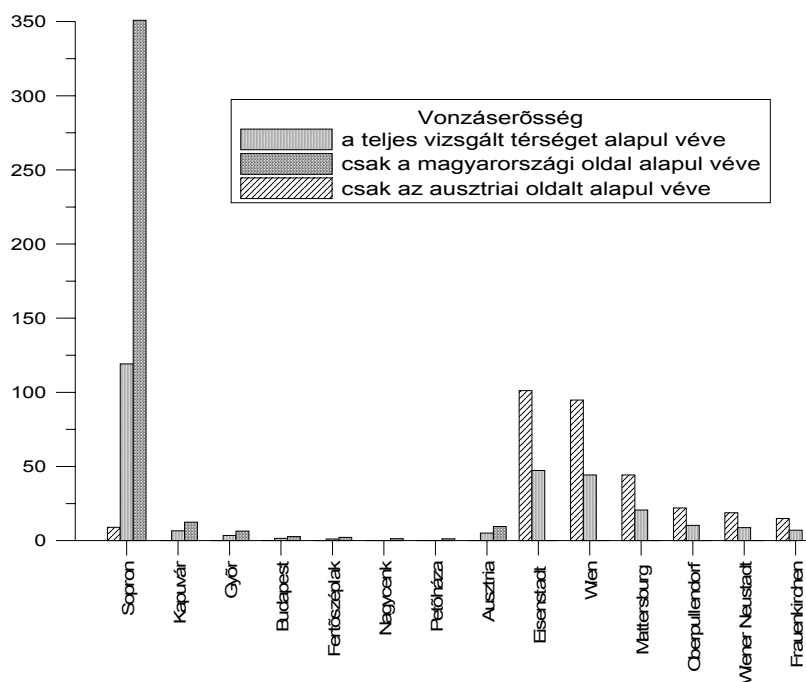
Úgy tűnik, hogy önmagában az ellenőrző pontok, határátkelők megléte jelentős akadályozó tényezőként lép fel, hiszen a hasonló szituáció ellenére az osztrák-magyar határtérségben a helyi, határvidéki lakosság körében nem tapasztaltuk ezt az intenzitású kapcsolatot (16. ábra).

A Sajó-Hernád határtérségben, pedig a sokkal távolabb fekvő, de azonos államban lévő, vonzásközpont játssza a fő szerepet (Miskolc) azoknak a kis falvaknak az életében is, amelyek számára a határ túl oldalán, a közelben, ott vannak a történelmi centrumok, ám a határ elválasztó szerepe megátolta azt, hogy ez a kapcsolat a régió mesterséges szétvágása után meg tudja tartani korábbi létét (17. ábra). A hagyományos központok (Kassa, Rozsnyó, Rimaszombat, stb.) teljes mértékben elveszítették azokat a területeiket, amelyektől az újonnan létrejövő határ elválasztotta őket.

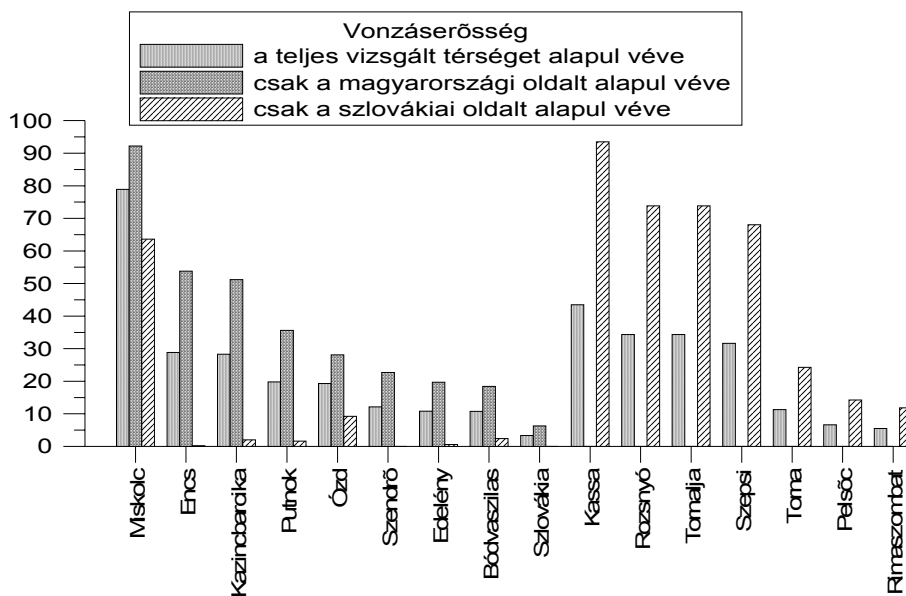

15. ábra: A vonzásközpontok és azok vonzáserőssége a Felső Ernie határvidéken

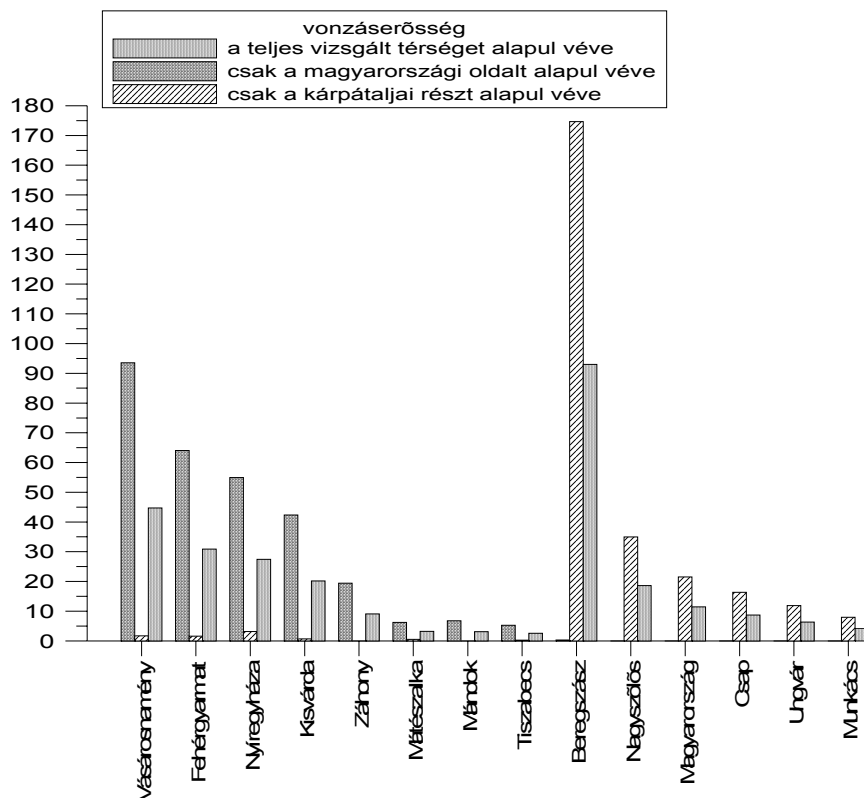
Hasonló a helyzet a Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidéken is, azzal a különbséggel, hogy egyetlenegy, jelenleg magyarországi központnak a hatása sem jelentős a kárpátaljai térségben, amíg Miskolc esetében megfigyelhető gyenge vonzás a szlovákiai részen lévő településekre is. A magyar-ukrán határvidék magyarországi oldalán a településhálózat kedvezőbb elrendezésű, mint a Sajó-Hernád határvidék magyarországi szakaszán, a kárpátaljai oldalon azonban már nagyon egyközpontú (Beregszász), amit a vonzáserősséget mutató ábrán is jól láthatunk (18. ábra).

16. ábra: A vonzásközpontok és azok vonzáserőssége a Kékfrankos határvidéken

17. ábra: Vonzásközpontok és azok erőssége a Sajó-Hernád határvidéken

18. ábra: Vonzásközpontok és azok erőssége a Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidéken

Összegzés

Összefoglalva a négy térség népességszámának alakulását azt láthatjuk, hogy a természetes szaporodás, egyes szigetszerű részeket kivéve, csökkenő vagy éppen kezd csökkenni. A tényleges népesség számának meghatározásában a vándorlási különbség játssza a fő szerepet. Ha az életkörülmények előnyössé válnak egy térségben, akkor megindul az emberek odavándorlása, ha hosszútávon hátrányossá válik ugyanez, akkor szelektív elvándorlás következik be.

A kutatások azt mutatták, hogy a vizsgált négy határvidéken a következők befolyásolták a határ két oldalán lévő térségek közötti kapcsolatokat:

1. politikai helyzet
2. a határátkelők, ellenőrzőpontok megléte
3. rokoni kapcsolatok (a legális határon átnyúló kapcsolatrendszer erősítette az intenzívebb rokonsági kapcsolatrendszer)
4. gazdasági helyzet (az illegális határon átnyúló kapcsolatokat is befolyásolja), árközöségi különbségek
5. a határvidék településhálózata (rurális vagy városi térség), ez utóbbi esetében intenzívebb a kapcsolatrendszer.

A négy határvidék esetében az alábbi problémákra figyelhettünk fel:

1. Politikai konfliktus, amelyek rendszerint a meglévő államok vagy pártok között feszülnek (Felső-Erne, és Sajó-Hernád, ill. Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidékeken, különösen a múltban)

2. Gazdasági gondok, mint a rurális térségek elszigeteltsége, az elszegényedés, stb. (ezek leginkább a Sajó-Hernád és a Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidékeken figyelhető meg)
3. Demográfiai probléma (az összes határvidék esetében megjelenik, de a legkevésbé a Kékfrankos határvidéken jelent gondot). Itt azt is meg kell jegyezni, hogy a természetes szaporodás majdnem egész Európában nagyon alacsony, ill. helyenként negatív, de a vizsgált térségben több helyen az elvándorlási tényező rontja a helyzetet.
4. Társadalmi és etikai problémák, etnikai konfliktus, mint az elszegényedtség, a faji, vallási előítéletesség, stb. (Felső-Erne határvidék, Sajó-Hernád, Szatmár-Bereg-Kárpátalja határvidékek).

Ezek orvoslása érdekében első lépésként meg kell ismerni az adott térség jelenlegi helyzetét és történelmi hátterét. A helyi és az országos politikai vezetőknek is jelentős befolyása van a területek helyzetének javításában. Ezek egyezmények, kompromisszumok, alkalmas törvények és törvénykezések nélkül nem valósulhatnak meg. A gazdasági körülmények javításához nem elegendő csak a támogatás, megfelelő és vonzó körülmények szükségesek a sokszor a humán erőforrását elvesztett térségeknek, hogy visszatérhessenek a lakosok és tudjanak vállalkozni, jövőjüket tervezni, és ennek jó biztosítéka legyen. Ezáltal a demográfiai bajokon is lehetne segíteni. A legnehezebb kérdés az etnikai és vallási feszültségek feloldása, amely csakis hosszútávú program segítségével valósulhatna meg.

Irodalom

- Anderson, J. (1998): Integrating Europe, Integrating Ireland: The Socio-Economic Dynamics. In: Anderson, J. and Goodman (eds) *Dis/Agreeing Ireland*. – Pluto Press, London, 73-88. o.
- Bchir, H, Fontagné, L. and Zanghieri, P. (2003): <http://www.cepii.fr/anglaisgraph/workpap/pdf/2003/wp03-10.pdf>, 24 o.
- Diez, T, Stetter, S, Albert, M. (2004): The European Union and Border Conflicts: The Transformative Power of Integration. *Unpublished manuscript* 1-43. o.
- Éger Gy. (1996): Kettős tükörben. Etnikai preferenciák néhány közép-európai határtérségben. *Pro Minoritate* V. évf. 3. szám. 95-106. old.
- Hoóz I. (1992): A határmenti települések elnéptelenedése – Statisztikai Szemle, december. 1005-1017. o. http://www.cato.org/pubs/pas/pa_489.pdf, 20 o.
- Keresztes I. (2004): A cigányság helyzete a XXI. Század elején Magyarországon, a tornanádaskai romák példáján. Diplomaterv, Miskolci Egyetem Társadalomföldrajz Tanszék
- Molnár J. (2001): Etnikai preferenciavizsgálat a Sajó és a Hernád közötti magyar-szlovák határvidéken – In: Éger Gy.- Langer, J. *Határ, régió, etnikumok Közép-Európában*. Osiris-MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. 238-244. o.
- Molnár J. (2003): Egy rurális térség elnéptelenedésének története a Sajó és a Hernád által közrezárt határvidék magyarországi oldalán (népességföldrajzi változások a XX. század során) - Földrajz, a Miskolci Egyetem Közleménye, "A" sorozat. Bányászat, 64. kötet, Miskolc, Egyetemi Kiadó, 253-275. o.
- Molnár J. (2004): Emotions, population and ethnicity on three borderlands (A comparison study of Slovakian-Hungarian, Ukrainian-Hungarian and the Austrian-Hungarian borderlands based on selected pilot areas) *Borders and Emotions Conference in Belfast 27th-28th May, 2004*
- O'Dowd, L. (1994): *Ireland Between Two Worlds. Whither the Irish Border? Sovereignty, Democracy and Economic Integration in Ireland*. – Belfast, 43 o.
- Tóth J. (1996): A regionális fejlődés kezdetei és mai problémái a Kárpát-medencében – In: Pál Á. – Szónokyné Ancsin G. (szerk.) *Határon innen-határon túl*. Szeged, 27-47. o.
- Tupy, M. L. (2003): *EU Enlargement – Costs, Benefits, and Strategies for Central and European Countries. Policy Analysis*. No. 489. September 18, 2003
- Zeidler, M. (2001): *A revíziós gondolat* – Osiris, Budapest, 256 o.